

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

УД К 316:364

Бойко І. В., Савельєв Ю. Б.

ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВІЛ-ПОЗИТИВНИХ ОСІБ НА ЛІКУВАННЯ АНТИРЕТРОВІРУСНОЮ ТЕРАПІЄЮ В УМОВАХ ТИМЧАСОВОГО ЗАТРИМАННЯ

На основі результатів дослідження «Дотримання законності з боку працівників органів внутрішніх справ у поводженні з ВІЛ-позитивними споживачами ін'єкційних наркотиків», яке було вперше проведено в Україні, у статті розглянуто порушення прав ВІЛ-позитивних осіб на лікування антиретровірусною терапією з боку працівників міліції.

Актуальність дослідження зумовлена впровадженням в Україні лікування ВІЛ-позитивних осіб за допомогою антиретровірусної терапії (АРТ) у 2004 році. Найважливішою специфікою цього лікування є прихильність або відданість терапії, що означає прийом препаратів клієнтом з точним дотриманням графіка і дозування [1]. Перерви у прийомі антиретровірусної терапії неприпустимі, адже викликають високу ймовірність розвитку резистентності, тобто нечутливості ВІЛ до дії препаратів, що у свою чергу означає неефективність лікування [2].

За спостереженнями у Міжнародному благодійному фонді (МБФ) «Вертикаль», трапляються випадки вилучення працівниками міліції антиретровірусних препаратів (АРВ-препаратів) у ВІЛ-позитивних осіб або обмеження доступу до них при затриманні. Випадки вилучення препаратів найчастіше трапляються саме серед споживачів ін'єкційних наркотиків (СІН), оскільки їх зазвичай підозрюють у зберіганні та розповсюдженні наркотиків, скоєнні крадіжок тощо. Наслідками вилучення АРВ-препаратів було значне погіршення стану здоров'я клієнтів і навіть розвиток резистентності, що спричиняє заміну схеми лікування. Дослідники з міжнародної організації «Нагляд за правами людини» (Human Rights Watch) вперше вказали на таку проблему у звіті «Риторика та ризик. Порушення прав людини перешкоджає боротьбі України з ВІЛ/СНІДом». За

їхніми даними, випадки вилучення АРВ-препаратів у людей, що живуть з ВІЛ/СНІДом, траплялися у Дніпропетровську, Одесі та Миколаєві [3, 76]. Це єдине в Україні дослідження, де ставиться питання про забезпечення АРТ в умовах тимчасового затримання для ВІЛ-позитивних осіб. Проте проблема саме вилучення антиретровірусної терапії працівниками міліції тут згадується дуже побіжно, оскільки в основному автори дослідження сконцентрувались на виявленні чинників дискримінації та порушення прав людини і гідності стосовно ВІЛ-позитивних осіб, які присутні як з боку медичних працівників, так і з боку працівників міліції. Крім того, підтвердженням існування порушень права СІН на лікування та отримання послуг з профілактики ВІЛ з боку працівників міліції є результати фокус-груп, проведених у рамках дослідження І. Гол о вач [4, 5, 6]. Також необхідно відзначити неопубліковані презентації проектів ВІЛ-сервісних організацій, які спрямовані на захист прав ВІЛ-позитивних СІН, що були представлені на тренінгу «Адвокація прав та інтересів уразливих груп у сфері ВІЛ/СНІД», м. Ялта 11–14 червня 2006 року¹.

З іншого боку, суспільна проблема порушення законності та жорстокого поводження працівників міліції із затриманими була розкрита такими дослідниками: О. А. Мартиненком, А. П. Бущенком, О. Н. Ярмишем [7, 8, 9]. Нау-

¹ Проект з адвокації інтересів представників уразливих до ВІЛ груп населення «Партнерство заради результату». – Благодійна асоціація «Світло надії», м. Полтава; проект «Подолання стигми та дискримінації, пов'язаних з ВІЛ-інфекцією та СНІДом». – Миколаївське обласне відділення ВБО «Всеукраїнська мережа ЛЖВ».

кове дослідження, здійснене в рамках соціологічного та історико-правового аналізу «Протизаконне насильство в органах внутрішніх справ» свідчить, що, за приблизними оцінками, кількість потерпілих від протизаконного насильства з боку працівників міліції протягом останнього року може становити 1 млн 241 тис. осіб. У найближчому оточенні кожного десятого опитаного є як мінімум одна людина, яка потерпіла від насильства [7, 191]. Важливим висновком цього дослідження є кореляція імовірності протизаконного застосування насильства з основним соціальним статусом затриманого. Чим нижчим він є, на думку оперативників, тим вони почуваються вільніше, отже, значно зростає можливість застосування насильства [7, 191].

З огляду на вказані вище наукові дослідження та практичні матеріали, можна виокремити найбільш поширені порушення прав людини стосовно споживачів ін'єкційних наркотиків з боку міліції:

- затримання наркоспоживачів на пунктах обміну шприців під час отримання послуг;
- створення перешкод роботі аутріч-працівників;
- фізичне та психологічне насильство під час затримання;
- вилучення препаратів антиретровірусної терапії під час затримання;
- використання стану абстиненції в інтересах дізнання/слідства [4, 5, 6].

За **мету дослідження** було поставлено з'ясування причин порушення законності з боку працівників міліції стосовно ВІЛ-позитивних СІН, які є учасниками програм лікування антиретровірусною терапією та клієнтами програм зменшення шкоди.

Серед завдань нашого дослідження були: вивчення порядку дій працівників міліції під час контактів з ВІЛ-позитивними СІН шляхом опитування працівників міліції; з'ясування, порушення яких саме прав ВІЛ-позитивних СІН відбувається з боку працівників органів внутрішніх справ України, обставини та причини порушень, шляхом опитування ВІЛ-позитивних СІН; дослідження думки експертів щодо явища недотримання законності з боку працівників міліції у поводженні з ВІЛ-позитивними СІН, причини цього явища та шляхи подолання; розроблення рекомендацій для уникнення порушення законності з боку працівників міліції стосовно ВІЛ-позитивних СІН.

Досліджуваними групами є працівники підрозділу боротьби з незаконним обігом наркотиків органів внутрішніх справ, карного розшуку, діль-

ничні інспектори; ВІЛ-позитивні споживачі ін'єкційних наркотиків – клієнти МБФ «Вертикаль».

Гіпотеза дослідження: порушення прав ВІЛ-позитивних СІН на лікування зумовлено суперечністю норм чинного законодавства.

Методологія та основні характеристики учасників дослідження

Нами були обрані такі методи збору даних: роздаткове групове анонімне анкетування і напівструктуровані інтерв'ю. Інформантами виступили працівники міліції та ВІЛ-позитивні СІН. Дослідженням передбачено використання методу експертної оцінки для систематизації даних, отриманих від попередніх груп респондентів, для оцінки досліджуваного явища. Вибірка є цілеспрямованою, квотною, її складають 60 працівників міліції з підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків (БНОН), карного розшуку та дільничні інспектори. Останні за посадовими обов'язками найчастіше затримують СІН. У результаті опитано 28 представників БНОН, 17 дільничних інспекторів міліції, 15 працівників карного розшуку. Анкетування відбувалось у Київському національному університеті внутрішніх справ серед слухачів курсів підвищення кваліфікації у січні–лютому 2007 року.

До напівструктурованих інтерв'ю було залучено десять клієнтів проекту «Медичний і соціально-психологічний супровід АРТ з формування прихильності до терапії» на базі Київського міського центру профілактики і боротьби зі СНІДом, що здійснюється МБФ «Вертикаль». Критеріями відбору респондентів з числа клієнтів стали факт затримання працівниками органів внутрішніх справ та участь у програмі лікування антиретровірусною терапією. Додатковим критерієм визначено участь у програмі лікування замісною терапією. Період проведення інтерв'ю з клієнтами – січень – початок березня 2007 року.

Експертами у дослідженні виступили по три представники державних і недержавних організацій, які обіймають менеджерські посади та обізнані у правових аспектах регулювання сфери ВІЛ/СНІДу. Протягом березня – початку квітня 2007 року було здійснено експертне опитування. Польовий етап дослідження відбувався у м. Київ.

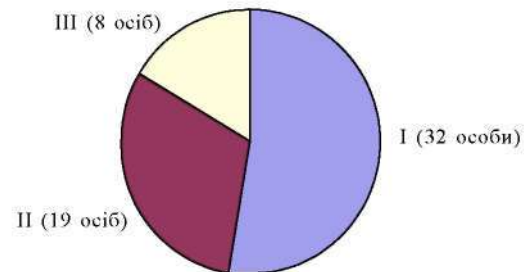
Додатковим методом збору даних обрано аналіз законодавства на предмет забезпечення доступу до програм лікування та профілактичних програм для ВІЛ-позитивних СІН. Аналізу підлягають усі чинні нормативно-правові акти у сфері боротьби з ВІЛ/СНІДом включно до 2006 року.

Обговорення результатів дослідження

Національне законодавство гарантує право ВІЛ-позитивним та хворим на СНІД особам на отримання медичної допомоги в вигляді антиретровірусної терапії. У даному випадку ніяких обмежень у цьому праві для споживачів ін'єкційних наркотиків виявлено не було. Окрім того, в умовах тимчасового обмеження свободи затримані мають право отримати медичну допомогу у разі необхідності, як зазначено у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення правового захисту громадян...)» від 16.01.2005 р. [10]. У той же час відсутній механізм надання медичної допомоги, особливо ВІЛ-позитивним особам, які приймають АРВ-препарати.

Іншим висновком з аналізу нормативно-правової бази можна вважати недосконалість законодавства. З одного боку, Кодекс України про адміністративні правопорушення зобов'язує працівників міліції вилучати усі особисті речі, предмети та документи у затриманої особи (згідно зі ст. 265) [11], що, власне, і пояснює дії міліціонерів з вилучення АРВ-препаратів. Проте у зазначеному Кодексі України не враховано, що особистими речами можуть бути і ліки, від яких залежить життя людини. Тобто працівники міліції можуть діяти, керуючись нормою Кодексу, а законотворці не встигли відреагувати на впровадження АРВ-терапії для ВІЛ-позитивних осіб шляхом внесення відповідних поправок. Суперечність між названим Кодексом, який зобов'язує вилучати всі особисті речі у затриманого, і Законом України від 16.01.2005 р., який гарантує право на медичну допомогу для тимчасово затриманих, існує, якщо розглядати їх з точки зору дотримання права людей, що живуть з ВІЛ, на антиретровірусне лікування. Ситуація погіршується відсутністю механізму, який би чітко прописав, що включає процес надання медичної допомоги і хто несе відповідальність за його надання. Звідси можна зробити висновок, що надання медичної допомоги ВІЛ-позитивній особі, якщо життєво необхідні препарати в неї були вилучені при затриманні, не передбачено Законами України.

За таких умов навіть юридично кваліфіковані працівники міліції опиняються у ситуації складного вибору. Більше половини – 32 особи, як показало анонімне опитування, вчиняють так: позбавляють можливості затриману ВІЛ-позитивну особу приймати ліки. Лише 19 респондентів вказали, що будуть дбати, аби затриманий приймав ліки. Восьмеро осіб зазначили, що у таких випадках будуть консультуватися з лікарями або фармацевтами.

- I – позбавлення можливості приймати ліки
- II – забезпечення прийому ліків
- III – консультації з лікарями і фармацевтами

Рис. 1. Розподіл відповідей працівників МВС щодо їхніх дій стосовно життєво необхідних препаратів, виявлених у затриманої ВІЛ-позитивної особи

Парадоксальність ситуації полягає у тому, що третина тих респондентів, які вказали, що дбатимуть, аби затриманий приймав ліки, тим самим будуть порушувати Кодекс України про адміністративні порушення. Хоча такі їхні дії є правильними з точки зору дотримання анти-СНІДівського законодавства [12, 13] та прав людини.

Викликає сумнів доцільність консультацій, на які вказали восьмеро респондентів, оскільки лікарі звичайних поліклінік можуть бути не обізнані з назвами АРВ-препаратів, оскільки видаються вони виключно лікарями СНІД-центрів. Через аптечну мережу ці ліки також не поширюються, отже, фармацевти навряд чи можуть надати консультації щодо препаратів. Звідси можна зробити висновок, що, найімовірніше, результатом консультувань стане ненадання доступу до АРТ. Отже, правомірним буде об'єднання цих відповідей з відповідями респондентів, які позбавляють можливості приймати АРВ-препарати під час затримання. У сумі дві третини опитаних працівників МВС не нададуть доступу до життєво необхідного лікування затриманій особі.

З аналізу законодавчої бази очевидно, чому саме більшість респондентів (38) називає причиною своїх дій керування власним здоров'ям глуздом. Такі відповіді зумовлені незнанням правильної моделі поведінки у випадках контактів з ВІЛ-позитивними СІН через причину її відсутності. Шестеро опитаних відповіли, що діють за загальноприйнятою практикою, всі так роблять і по троє респондентів стверджують, що діють за порадою колег, за офіційним наказом, інструкцією, письмовим та усним наказом керівництва, проте номерів цих наказів респонденти не вказують.

Хоча більше половини опитаних працівників міліції чинять дії, спрямовані на позбавлення можливості затриманих СІН приймати АРВ-препарати, все ж призначення цієї терапії вони

розуміють. Більше половини (41 респондент) дали правильну відповідь, що це лікування, яке призупиняє розвиток СНІДу і дозволяє продовжити життя з ВІЛ. Майже чверть опитаних — 13 осіб — приєднуються до хибного твердження, що антиретровірусна терапія лікує СНІД, а четверо вважають це лікування наркотиком. Як показало анкетування, термін «антиретровірусна терапія» більшості опитаних працівників міліції не відомий, 36 респондентів дали таку відповідь. Відповідно 24 особи відповіли, що цей термін їм знайомий. Тобто, незважаючи на знання респондентів про суть АРТ, їхні дії спрямовані на позбавлення можливості ВІЛ-позитивних СІН продовжувати лікування за допомогою терапії в умовах затримання.

Дані, отримані від інформантів-СІН, підтверджують існування проблеми із забезпеченням безперервного режиму прийому антиретровірусних препаратів ВІЛ-позитивними СІН в умовах затримання. Опитування показало, що працівники міліції, виявляючи АРВ-препарати в осіб під час затримання, діють у різний спосіб (цитовано мовою оригіналу):

1. Підозрюють, що це наркотик і вилучають препарати на експертизу: *«Задают очень много вопросов, часто от них слышал: «Мне не нравятся эти таблетки, я такие никогда не видел», в итоге забирают как будто на экспертизу»* (інтерв'ю № 5); *«дзвонили додому, виясняли особу, запитували, де живу, запитували у рідних, перевіряли, чи дійсно хворий. Але терапію все-таки забирали на експертизу»* (інтерв'ю № 8).

2. Намагаються з'ясувати, що це за ліки, подзвонивши рідним, у ВІЛ-сервісну організацію та ін.: *«Препараты проверяют, часто звонили маме, и в «Вертикаль» звонили, в аптеку. Но в аптеке этих названий не знают, так что ументов это еще большее подозрение вызывает»* (інтерв'ю № 4).

3. Забирають препарати, ігноруючи будь-які пояснення та прохання затриманого і не повертають їх: *«Просто забрали таблетки и все!»* (інтерв'ю № 1).

4. Використовують препарати як засіб для шантажу і вимагання грошей: *«Мені погрожуovali, що заберуть препарати, відправлять на экспертизу, а мене задерживают надолго. А якщо я дам їм грошей, то відпустять. В мене якраз було 50 грн. з собою, так і відкупилися»* (інтерв'ю № 6).

Траплялися випадки, коли респонденти під час затримання не мали з собою препаратів, але пояснювали працівникам міліції, що їм необхідно

дотримуватись режиму прийому ліків і просили повідомити близьких. Респонденти розповіли, що у таких ситуаціях доставка ліків дуже затягується у часі, проте все одно немає впевненості, що їх дозволять приймати: *«Мене задерживали в 9.30 ранку, а маму повідомили тільки вночі. Она сразу приехала и передала ліки. Але мені їх дозволили выпити тільки наступного ранку»* (інтерв'ю № 2); *«На наши уверения, что у нас ВИЧ и необходимы препараты, «мусора» не реагировали. Когда разрешили связаться с социальным работником и тот привез нам АРТ, они не взяли у него лекарства. Друг сильно простудился и у него обострился туберкулез. Мы просили о медпомощи, но никто нам ее не предоставил»* (інтерв'ю № 10). Одному з опитаних навіть не дозволили подзвонити рідним, щоб попросити привезти АРВ-препарати: *«Находясь трое суток в комнате для задержанных, я объяснял дежурным милиционерам, что ВИЧ-инфицированный и что принимаю АРВ-препараты строго по времени. Они не дали мне даже позвонить домой»* (інтерв'ю № 5).

Якими б не були дії міліціонерів, затримана ВІЛ-позитивна особа порушує режим прийому препаратів на певний термін (за даними респондентів, від кількох годин до семи днів). Таким чином, це шкодить здоров'ю ВІЛ-позитивної особи, а також існує загроза розвитку резистентності ВІЛ до АРВ-препаратів. Результати інтерв'ю показали, що під час затримання чи утримання під вартою проблема з доступом до ліків АРТ вирішується у кожного респондента по-різному. Одні не мали можливості приймати препарати протягом усього періоду перебування у РВВС, дехто з респондентів завдяки своїй наполегливості доводили працівникам міліції, що АРТ — це ліки і в них не вилучали препарати. Це вимагало залучення до вирішення ситуації працівників кількох організацій, а також здійснення впливу на керівництво районного відділу внутрішніх справ: *«Я звонила юристу в «Эней», в «Вертикаль» и они сами связывались с милицией. С «Энея» ребята звонили в соцслужбу, а работники соцслужбы связывались с начальником РОВД и мне разрешали принимать препараты»* (інтерв'ю № 3). Фактично людина, яка перебуває у затриманні, сама ніяк не може вплинути на те, щоб міліція дала можливість приймати АРТ. Як показують результати інтерв'ю з СІН, втручання осіб ззовні може зарадити, але не в усіх випадках. Характерно, що всі респонденти одностайно зазначають, що намагалися пояснити працівникам міліції про необхідність вчасного прийому ліків, навіть розкриваючи свій статус.

Реакція міліціонерів в усіх випадках ідентична — недовіра, вилучення препаратів. З даних, отриманих від клієнтів, можна виокремити такі причини вилучення АРВ-препаратів працівниками міліції: незнання про АРТ, зумовленість поведінки рисами характеру, негативне ставлення до СІН: *«Каждый милиционер считает себя маленьким начальником, а меня считает самым низким слоем общества» (інтерв'ю № 1).*

Експертна оцінка підтвердила факт відсутності механізму надання медичної допомоги ВІЛ-позитивним затриманим як одну з причин вилучення АРВ-препаратів. Також було названо необхідність дотримання порядку затримання. Решта причин, зазначених експертами, збігається з виокремленими в інтерв'ю з клієнтами. Експерти зазначали першопричини існування ситуації з вилученням препаратів АРТ. На їхню думку, при затриманні працівниками міліції саме наркоспоживачів виникає ряд особливих факторів, таких як можливість легкої наживи, підвищення показників ефективності роботи за рахунок затримання рядових споживачів, які стають підґрунтям для подальшого вилучення препаратів АРВ. Представники як громадських організацій, так і державних, які підпорядковуються Міністерству внутрішніх справ України, зазначають, що низька оплата праці рядового складу підштовхує працівників міліції до вимагання грошей від споживачів в обмін на уникнення затримання. Якщо у споживача наркотиків кошти відсутні, тоді здійснюється затримання цієї особи, що тягне за собою і вилучення препаратів.

Шляхи врегулювання проблеми

З огляду на специфіку лікування антиретровірусною терапією, логічно було б розробити окремий механізм, який би регламентував порядок забезпечення цими препаратами ВІЛ-позитивних осіб, що перебувають у тимчасовому затриманні. Додатковим аргументом на користь необхідності такого механізму є вже розроблена Інструкція про організацію антиретровірусної терапії хворих на ВІЛ-інфекцію/СНІД осіб, які утримуються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, затверджена наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерством охорони здоров'я України від 15.11.2005 [14].

На думку одного з провідних експертів, проблема вилучення чи ненадання доступу до АРВ-препаратів затриманим ВІЛ-позитивним особам може бути вирішена шляхом участі громадських організацій, які реалізують проекти із соціально-психологічного супроводу антиретровірусної

терапії. Юристам або соціальним працівникам необхідно здійснювати фіксацію таких випадків з подальшим оскарженням дій працівників міліції у суді або прокуратурі та висвітленням у ЗМІ.

Український центр профілактики та боротьби зі СНІДом також може долучитися до розв'язання проблеми шляхом розробки картки учасника лікування неперервною хіміотерапією (зادля збереження конфіденційності) єдиного зразка, яку ВІЛ-позитивні особи будуть мати при собі разом з АРВ-препаратами та поширення її на всі обласні СНІД-центри. До вирішення проблеми порушення законності з боку працівників міліції стосовно забезпечення АРВ-препаратами затриманих осіб варто залучати різноманітні механізми, такі як регуляція на законодавчому рівні, контроль з боку громадських організацій та участь Українського центру профілактики та боротьби зі СНІДом.

Додатковим, але не менш важливим висновком дослідження є екстраполяція проблеми забезпечення доступу до неперервного і життєво необхідного лікування в умовах тимчасового затримання, на інші категорії осіб, які не живуть з ВІЛ, але також страждають на тяжкі захворювання.

Нами було розроблено такі рекомендації для врегулювання проблеми порушення прав ВІЛ-позитивних СІН на доступ до АРТ в умовах тимчасового затримання.

З приводу розробки механізму взаємодії працівників міліції із затриманими ВІЛ-позитивними СІН Міністерству внутрішніх справ України та Міністерству охорони здоров'я України рекомендується створити міжсекторальну робочу групу, яка підготує інструкцію про порядок поводження з особами, які приймають антиретровірусні препарати, під час їхнього затримання та арешту (взяття під варту). В інструкції необхідно зобов'язати працівників міліції повідомляти про факт виявлення у затриманій особі препаратів, які мають ознаки неперервної терапії, заклад охорони здоров'я, який видає препарати; передбачити механізм доставки препаратів із закладу охорони здоров'я; порядок зберігання та видачі АРВ-препаратів особі, яка перебуває в ізоляторі тимчасового тримання. За невиконання інструкції має передбачатися дисциплінарна відповідальність.

З метою попередження порушень законності з боку працівників міліції Українському центру профілактики та боротьби зі СНІДом при МОЗ України рекомендується розробити картку учасника лікування неперервною хіміотерапією єдиного зразка, яку ВІЛ-позитивні особи будуть

мати при собі разом з АРВ-препаратами та поширити її на всі обласні СНІД-центри з метою забезпечення ними клієнтів. Картка стане основним критерієм, за яким визначатиметься участь затриманих у програмі лікування АРТ.

Після затвердження інструкції про порядок поводження з затриманими особами, які є учасниками лікування антиретровірусною терапією, ректоратам університетів внутрішніх справ та начальникам районних відділів внутрішніх справ рекомендується ознайомлювати з цим документом слухачів курсів підвищення кваліфікації та особовий склад під час щотижневих зборів особового складу районних відділів внутрішніх справ.

Громадським організаціям, які працюють у сфері ВІЛ/СНІДу, надано рекомендацію ініціювати семінари для працівників міліції з проблематики дотримання прав ВІЛ-позитивних споживачів ін'єкційних наркотиків під час затримання.

Також запровадити фіксацію випадків порушення прав ВІЛ-позитивних СІН як на медичні, так і на профілактичні послуги з метою подальшого оскарження та ініціювання службових перевірок. Висвітлення випадків порушень прав ВІЛ-позитивних СІН працівниками міліції у ЗМІ є теж обов'язковою умовою для успішного реагування на проблему.

Таким чином, порушення права ВІЛ-позитивних СІН на лікування АРТ з боку працівників міліції є типовим явищем. Воно зумовлене суперечністю у нормах Кодексу України про адміністративні порушення і Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення правового захисту громадян...)» та відсутністю механізму надання АРТ в умовах затримання. Останнє пояснює вчинення негативних дій щодо препаратів антиретровірусної терапії, незважаючи на правильне уявлення про неї працівників міліції.

1. Хайд Л. АРВ-препараты.— К.: «Врачи без границ» — Голландия в Украине и МБФ «Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине», 2004 г.— 32 с.
2. Хайд Л. Приверженность к АРВ-терапии.— К.: «Врачи без границ» — Голландия в Украине и МБФ «Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине», 2004 г.— 32 с.
3. Риторика та ризик. Порушення прав людини перешкоджає боротьбі України з ВІЛ/СНІДом.— К.: МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», 2006 р.— 92 с.
4. Головач И. Что могут делать сотрудники МВД, чтобы ПИН сокращали совместное использование инъекционного инструментария // Шаг за шагом: проблемы сообщества потребителей инъекционных наркотиков и пути их решения. Метод. рекоменд.— К.: МБФ «Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине».— С. 58–70.
5. Головач И. Что могут делать сотрудники МВД, чтобы ПИН сокращали частоту потребления // Шаг за шагом: проблемы сообщества потребителей инъекционных наркотиков и пути их решения. Метод. рекоменд.— К.: МБФ «Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине».— С. 100–105.
6. Головач И. Что могут делать сотрудники МВД, чтобы увеличивалось число ПИН, воздерживающихся от наркотиков // Шаг за шагом: проблемы сообщества потребителей инъекционных наркотиков и пути их решения. Метод. рекоменд.— К.: МБФ «Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине».— С. 136–141.
7. Мартыненко О. А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины.— Х.: Из-во Нац. ун-та внутр. дел, 2005.— 541 с.
8. Буценко А. П. Проти катувань. Аналіз відповідності українського законодавства та практики стандартам й рекомендаціям Європейського Комітету запобігання катуванням та жорсткому поводженню.— Х.: «Права людини», 2005.— 240 с.
9. Протизаконне насильство в органах внутрішніх справ: Соціологічний та історико-правовий аналіз / За заг. ред. О. Н. Ярмиша — Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, Харківська правозахисна група, 2005.— 212 с.
10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення правового захисту громадян та запровадження механізмів реалізації конституційних прав громадян на підприємницьку діяльність, особисту недоторканність, безпеку, повагу до гідності особи, правову допомогу, захист)» від 16.01.2005 р. // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення.— К.: «Юрінком Інтер», 2001.— 1086 с.
12. Постанова Верховної Ради України від 03.02.2004 р. № 1426-IV Про рекомендації парламентських слухань на тему «Соціально-економічні проблеми ВІЛ/СНІДу, наркоманії та алкоголізму в Україні та шляхи їх розв'язання» // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 р. № 264 Про затвердження Концепції стратегії дій Уряду, спрямованих на запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу на період до 2011 року та Національної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД на 2004–2008 роки // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
14. Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерства охорони здоров'я України від 15.11.2005 р. № 186/607 «Про організацію антиретровірусної терапії хворих на ВІЛ-інфекцію/СНІД осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах» // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

I. Boyko, Y. Savelyev

**VIOLATION HIV-POSITIVE PEOPLE'S RIGHT FOR TREATMENT
WITH ANTIRETROVIRAL THERAPY IN CONDITIONS OF TEMPORARY
ARREST**

The paper studies the practice of violation HIV-positive people's right for treatment with antiretroviral therapy by police officers in Ukraine. The research pioneers in the description of the phenomenon, discovering its causes and suggests the possible ways for elimination.